

УДК 72.01

к. арх., доцент Шебек Н.М.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ГАРМОНІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ АРХІТЕКТОРА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

В результаті аналізу динаміки уявлень про гармонію видатних мислителів минулого і сучасних учених виявлені ключові аспекти цього поняття і дано визначення гармонії як порівняльно-оціночної характеристики, що виражає ступінь наближення об'єкта або явища до уявної досконалості. Одержані результати дослідження можуть бути покладені в основу побудови теорії гармонізації архітектурного середовища.

Ключові слова: гармонія, архітектурне середовище.

Пошук гармонії – незмінна тема наукових досліджень в усіх галузях знань, у тому числі, і у сфері проектування архітектурного середовища. Будь-яка наукова праця чи проектна розробка у галузі містобудування, архітектури, чи дизайну безпосередньо чи опосередковано торкається проблеми удосконалення середовища життєдіяльності людини. Разом з тим, архітектурно-містобудівна теорія, як і інші галузі знань, досі не виробила загальновизнаного розуміння гармонії. Проникнення у глибинний зміст цього поняття потребує розгляду основних етапів його становлення, виявлення основних напрямів його дослідження і систематизації ключових термінів, які мислителі минулого та сучасні учені використовували для його роз'яснення. В результаті проведеного аналізу має бути сформульоване визначення гармонії, яке не суперечить уявленням попередників, і виділені найбільш суттєві аспекти цього поняття, необхідні для розбудови теорії гармонізації архітектурного середовища.

Для досягнення поставленої мети були опрацьовані наукові роботи сучасних фахівців у галузі історії, філософії, естетики, культурології [1, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 24], а також твори деяких мислителів минулого [2, 4, 7, 8, 12, 14, 15, 18, 22, 23], присвячені виявленню змісту гармонії чи зв'язків цього поняття з іншими категоріями. Знайдені визначення гармонії були систематизовані по епохах, географічних регіонах і сферах буття (табл. 1-6). Проведений аналіз не претендує на повноту і вичерпність, адже тема гармонії підіймалася у незліченній кількості розвідок і продовжує активно досліджуватися. Разом з тим, зібрані автором 95 характеристик гармонії дозволяють зробити певні висновки, які можуть бути використані дослідниками і проектувальниками штучного довкілля.

Таблиця 1

Уявлення про гармонію китайських філософів VII-III ст. до н. е.

Сфери буття	Роки життя	Філософи	Уявлення про гармонію
Світ речей			
Світ людей	551-479 рр. до н.е.	Кун-Цзи (Конфуцій)	<i>Людяність, шляхетність, справедливість, гуманність і людинолюбство.</i> Традиційні ритуали – це видимий вираз космічного і небесного ладу на землі.
Світ ідей	біля 369-286 рр. до н.е.	Чжуан Чжоу (Чжуан-цзи)	Буття світу уподібнюється звучанню трьох флейт: флейти людини – в'язанки порожніх бамбукових трубок; флейти Землі, що складається з усіх голосів природи, і Флейти Неба – безмовної музики світової гармонії. «Життя – це <i>гармонічна суміш Інь та Ян</i> ».
Світ законів	604 р. до н. е.-?	Лао-Цзи	Вчення про <i>золоту середину</i> виходить з ідеї, що всі процеси в природі та у внутрішньому світі людини циклічні й мають фази наближення та віддалення, розширення та стиснення. «Усі істоти носять в собі Інь і Ян, наповнені Ци і утворюють гармонію».

Таблиця 2

Уявлення про гармонію античних філософів XI ст. до н. е.-V ст. н. е.

Сфери буття	Роки життя	Філософи	Уявлення про гармонію
1	2	3	4
Світ речей	580-500 рр. до н. е.	Піфагор	Світ (космос) створений гармонічним. Гармонія пов'язана зі <i>співвідношеннями чисел, пропорціями.</i>
	біля 428-347 рр. до н. е.	Платон	Гармонічними є <i>ідеальні геометричні багатогранники.</i>
	біля 100-165 рр.	К. Птолемей	Гармонія як причина <i>мелодизації, ритмізації, домірності та упорядкованості.</i>
Світ людей	після 110-40-35 рр. до н. е.	Філодем	Розглядає гармонію в аспекті чуттєвого сприйняття і трактує її як джерело <i>задоволення.</i>
	біля 4 р. до н.е.-65 р. н.е.	Сенека	<i>Доброчесність, істина.</i> Перед людиною відкриті нескінченні шляхи вдосконалення, в результаті наполегливого прагнення до <i>добра.</i>
	біля 45-127 рр.	Плутарх	Гармонія як принцип <i>найкращого устрою держави.</i>
	121-180 рр.	Марк Аврелій	<i>Згода із самим собою, відчуття єдності з усім світом.</i>
	біля 204-270 рр.	Плотін	Єдиною задачею людини є <i>прагнення досконалості.</i>
Світ ідей	біля 428-347 рр. до н. е.	Платон	<i>Добро, яке однаковою мірою визначає будову космосу і скеровує духовне життя людини.</i>

1	2	3	4
	384-322 рр. до н. е.	Аристотель	<i>Міра, порядок, величина, симетрія</i> , проте визначальним було поняття « <i>середини</i> » – центрального положення між крайнощами.
	біля 410-485 рр.	Прокл	За допомогою гармонії і пропорції встановлюються <i>тотожність і єдність</i> усього.
	біля 204-270 рр.	Плотін	Чуттєвий світ є гармонічним лише завдяки присутності в ньому <i>ідеї</i> або <i>душі</i> . Краса, що досягається розумом, обіймає собою все і лишається <i>цілим</i> , адже там, де немає цілого, немає <i>повноти і єдності</i> .
Світ законів	біля 520-450 рр. до н. е.	Геракліт	<i>Внутрішня єдність, злагодженість та урівноваженість протилежностей</i> , з яких складається ціле.
	біля 490-430 рр. до н. е.	Емпедокл	<i>Узгодженість</i> елементів всесвіту під дією двох сил – Любові і Ворожнечі.
	470-399 рр. до н. е.	Сократ	Співвідніє гармонію з <i>функціональною доцільністю</i> пропорційних речей.

Таблиця 3

Уявлення про гармонію філософів і релігійних діячів середньовіччя IV-XV ст.

Сфери буття	Роки життя	Філософи, релігійні діячі	Уявлення про гармонію
1	2	3	4
Світ речей	329-379 рр.	Василь Великий	<i>Узгодженість частин і кольорів об'єктів, пропорційні співвідношення між об'єктами і органами сприйняття.</i>
	V-поч. VI ст.	Псевдо-Діонісій Ареопагіт	Визначає прекрасне як «гармонію і світло» або « <i>пропорцію і сйво</i> ».
	354-430 рр.	Аврелій Августин	В основі гармонії і краси лежать <i>рівності і пропорції</i> . Почуття внутрішнього « <i>ритму</i> » робить їх відчутними.
	480-524 рр.	С. Боецій	Інструментальна музика досліджує <i>числові закономірності</i> між звуками музичних інструментів.
	біля 1168/1175-1253 рр.	Р. Гроссестест	Знаходив джерело досконалості в <i>геометричних пропорціях та метафізичних властивостях світла</i> , яке створює умови для сприйняття краси видимого світу.
	біля 1218-1274 рр.	Бонавентура	Рівність окремих частин, оснований на <i>числовому співвідношенні</i> .
	біля 1225-1274 рр.	Фома Аквінський	<i>Цільність, чи досконалість, пропорцію, чи співзвуччя, ясність (сяяння) кольору.</i>
?-1277 рр.	Ульріх Страсбурзький	Краса і тілесних, і духовних проявів реальності <i>прямо пропорційна кількості світла</i> , що їх осяє.	
Світ людей	480-524 рр.	С. Боецій	Людська музика <i>приводить до ладу елементи душі і частини тіла людини.</i>

1	2	3	4
	біля 1225-1274 рр.	Фома Аквінський	<i>Відповідність між поведінкою людини та "духовною ясністю розуму"</i> .
	?-1277 рр.	Ульріх Страсбурзький	Виділяє чотири типи <i>пропорційних залежностей</i> , які пов'язують <i>матерію людського тіла і форму, що одухотворяє не одухотворені тіла</i> .
Світ ідей	480-524 рр.	С. Боецій	Світова музика охоплює загальні прояви гармонії всесвіту – <i>рух небесних сфер, взаємозв'язок елементів та зміну пор року</i> .
Світ законів	354-430 рр.	Аврелій Августин	<i>Прекрасне є гармонічним само по собі, а відповідне лише стосовно того, з чим воно пов'язано. Відповідне, на відміну від прекрасного, співвідноситься з поняттям доцільності</i> .
	біля 1096-1141 рр.	Гуго Сен-Вікторський	Розуміє гармонію як <i>єдність протилежностей і контрастів</i> .
	біля 1225-1274 рр.	Фома Аквінський	Гармонія включає <i>відповідність речі – своєму образу, матерії – формі</i> , яку вона набуває.

Таблиця 4

Уявлення про гармонію філософів, науковців, митців, релігійних діячів відродження кін. XIII-поч. XVII ст.

Сфери буття	Роки життя	Філософи, науковці, митці, релігійні діячі	Уявлення про гармонію
1	2	3	4
Світ речей	1265-1321 рр.	Данте Аліг'єрі	Числова гармонія «Божественної комедії» побудована на поєднуванні трійки (божественна тріада) і десятки (досконалість).
	1401-1464 рр.	М. Кузанський	Гармонія віддзеркалює <i>багатство та різноманітність природи</i> . Важливим є збереження <i>своєрідності</i> .
	1433-1499 рр.	М. Фічіно	Нижча краса вимагає <i>порядку</i> (відстані між частинами), <i>міри</i> (кількість) і <i>зовнішності</i> (обриси і колір).
	1445-1517 рр.	Лука Пачолі	Звеличує <i>золоту пропорцію</i> як засіб досягнення гармонії математичних величин і правильних геометричних тіл.
	1452-1519 рр.	Леонардо да Вінчі	Гармонія, основана на <i>симетрії і пропорційності</i> , визначає <i>раціоналістичну основу прекрасного</i> .
Світ людей	1265-1321 рр.	Данте Аліг'єрі	Людина, як боже створіння, наділена божественною силою, проте вона втратила свою досконалість після гріхопадіння і тепер їй завданням є повернення до Бога, яке досягається <i>безстрашністю, мудрістю і гідністю особистості, що присвятила себе служінню людству</i> .
	1463-1494 рр.	Дж. Піко делла Мірандола	Людина здатна керувати небесною гармонією, якщо її власні <i>пристрасті будуть узгоджуватися між собою у непорушній гармонії під управлінням розуму</i> .

1	2	3	4
	1433-1499 рр.	М. Фічіно	Гармонія душі виникає при <i>сполученні добродетностей</i> . Гармонія пізнається через <i>любов</i> .
	1470-1521 рр.	Абарбанель Ієгуда	<i>Любов</i> встановлює зв'язок між духовним та тілесним, матеріальним та ідеальним.
	1517-1590 рр.	Д. Царліно	<i>Пристрасті</i> досконалої людини мають <i>узгоджуватися</i> в гармонічній відповідності.
Світ ідей	1433-1499 рр.	М. Фічіно	<i>Грація</i> – це вища гармонія (духовна краса), що проявляється в динаміці, виразі, русі, розвитку.
	1478-1529 рр.	Б. Кастильоні	<i>Грація</i> , яку характеризують легкість, невимушеність, відсутність видимих зусиль.
Світ законів			

Таблиця 5

Уявлення про гармонію філософів, науковців, митців нового часу XVII-XIX ст.

Сфери буття	Роки життя	Філософи, науковці, митці	Уявлення про гармонію
1	2	3	4
Світ речей	1596-1650 рр.	Р. Декарт	Головними чинниками гармонізації є <i>пропорційність</i> і <i>порядок</i> .
	1594-1665 рр.	Н. Пуссен	Дотримання загальноновизнаної <i>середини</i> і <i>помірності</i> перетворювалося на універсальний творчий метод.
	1671-1713 рр.	Е. Е. Купер (Шефтсбері)	Перша сходинка до гармонії – пізнання <i>краси матеріального світу</i> .
Світ людей	1671-1713 рр.	Е. Е. Купер (Шефтсбері)	Друга сходинка до гармонії – <i>краса духовної діяльності</i> .
	1722-1794 рр.	Г. Сково-рода	Запорука досягнення гармонії між людиною і Всесвітом – у <i>пізнанні себе</i> і у <i>вродженій праці</i> .
	1724-1804 рр.	І. Кант	Прагнення до <i>примирення егоїстичних інтересів людей</i> з поняттями <i>морального обов'язку</i> .
	1775-1854 рр.	Ф. В. Шеллінг	Ототожнює поняття гармонії та <i>істинної моральності</i> .
	1831-1891 рр.	О. П. Блавацька	<i>Справедливість</i> призводить до гармонії, а <i>несправедливість</i> до дисгармонії. Дисгармонія на космічних вагах означає хаос – повне знищення.
Світ ідей	1671-1713 рр.	Е. Е. Купер (Шефтсбері)	Третя сходинка до гармонії – <i>божественна краса</i> . Зв'язок між поняттями «істина», «краса» і «добро».
	1714-1762 рр.	А. Баумгартен	Тотожність понять «краса», «досконалість» і «узгодження».
	1775-1854 рр.	Ф. В. Шеллінг	<i>Світ в цілому</i> є гармонія.
	1812–1870 рр.	О. І. Герцен	Доводить <i>якісну своєрідність, соціальну та історичну обумовленість світу гармонії</i> .
Світ законів	1571-1630 рр.	І. Кеплер	Представляє гармонію як основу <i>цілісності</i> та <i>закономірного устрою всесвіту</i> .
	1646-1716 рр.	Г. В. Лейбніц	<i>Єдність</i> душі і тіла, форми і матерії та <i>самоусвідомлення монад</i> . Відношення між монадами.

1	2	3	4
	1689-1755 рр.	Ш. Мон-теск'є	Симетрія сприяє гармонізації там, де вона є <i>доцільною</i> . В усіх інших випадках вона зайва і, навіть, шкідлива.
	1696-1782 рр.	Г. Хом	Краса предмета прямо пропорційна його <i>простоті</i> . Простота без <i>різноманітності</i> неприємна, оскільки вона не створює передумов для зміни вражень.
	1697-1764 рр.	У. Хогарт	Красу утворюють <i>доцільність, різноманітність, одноманітність, простота, складність і величина</i> .
	1717-1768 рр.	І. І. Вінкельман	Основні передумови гармонії – <i>єдність і простота</i> . Прекрасним є те, що може бути зведеним до єдності.
	1713-1784 рр.	Д. Дідро	Гармонія як основа <i>єдності</i> – результат <i>підпорядкування</i> і передумова <i>різноманітності</i> .
	1770-1831 рр.	Ф. Гегель	Сутність гармонії визначають <i>внутрішня єдність, цілісність і узгодженість</i> .
	1811-1848 рр.	В. Г. Белінський	Пов'язує поняття гармонії з уявленням про <i>цілісність, єдність і повноту</i> художнього твору.

Таблиця 6

Уявлення про гармонію філософів, науковців, митців новітнього часу ХХ-ХХІ ст.

Сфери буття	Роки життя	Філософи, науковці, митці	Уявлення про гармонію
1	2	3	4
Світ речей	ХХ ст.	А. Ламуш	Художня гармонія зводиться до <i>простоти форми та економії засобів зображення</i> .
	ХХ ст.	Д. Г. Паркер	Гармонія – естетична <i>єдність</i> на основі повторення однакових елементів.
	ХХ ст.	В. П. Шестаков	Гармонія – <i>порядок, симетрія, пропорції, ритм, міра</i> .
	ХХІ ст.	О. Л. Голубева	Гармонія в пластичному мистецтві – <i>єдність образотворчих засобів форми, кольору, фактури</i> . Умовами досягнення є дотримання композиційних законів « <i>рівноваги</i> », « <i>єдності і супідрядності</i> » та <i>організації композиційного центру</i> . До засобів гармонізації віднесені: <i>контраст, нюанс, тотожність, пропорції, масштаб, ритм</i> .
Світ людей	1845-1916 рр.	І. І. Мечников	Гармонія – <i>правильна еволюція людського життя</i> (ортобіоз).
	1877–1953 гг.	Ш. Лало	Співвідносить гармонію з трьома пізнавальними здібностями людини: <i>інтелектом, діяльністю і чуттєвістю</i> .
	ХХ ст.	Ю. Кристева	<i>Жахливе, відразливе, бридке, заборонене, гріховне</i> в творах мистецтва дозволяє людині здійснити скачок до краси і задоволення.
	ХХ ст.	Т. Горичева	Сьогодні <i>потворність</i> виявилася єдиним джерелом краси.
	ХХ ст.	А. Е. Зієєв	Гармонія <i>здібностей і потреб</i> трактується як <i>синтез</i> досягнутої і можливої єдності в них і між ними.

1	2	3	4
	XXI ст.	Л. Т. Подвойска	Запорукою досягнення соціальної гармонії стає визначення таких <i>соціальних спільностей</i> , домінування яких сприятиме виведенню соціальної системи в цілому на більш високий рівень.
	XXI ст.	О. В. Іванова	В економічній сфері соціальна гармонія проявляється як <i>економічна рівновага, баланс, пропорційний розподіл благ і ресурсів</i> ; у політичній сфері – як <i>компроміс, консенсус, стабільність</i> ; у духовній сфері – як <i>освіта, творчість, духовність</i> ; у соціальній сфері – як <i>кооперація, солідарність, соціальне партнерство</i> .
	XXI ст.	Т. П. Берсенева	Гармонія взаємодії людини зі світом досягається шляхом конструктивного вирішення конфлікту між <i>буденністю і винятковістю</i> , при переважаючій ролі буденності.
Світ ідей	1874-1945 рр.	Е. Кассирер	Гармонія розглядається виключно як <i>продукт художнього досвіду людини</i> .
	1859-1952 рр.	Д. Д'юї	Гармонія є формою організації досвіду. Вона характеризується такими якостями, як <i>завершеність, повнота, єдність</i> .
	XX ст.	В. П. Шестаков	Гармонія у суспільному житті виступає як ідеал, через який іде поєднання особистого та суспільного.
	XXI ст.	І. В. Топчій	Гармонія виступає <i>моделлю досконалості, належною метою, мірою соціокультурного розвитку, ідеалом людської думки і діяльності</i> .
	XXI ст.	Л. Т. Подвойска	Абсолютна гармонія об'єктивно існує тільки як <i>регулятивна ідея</i> . Відносна гармонія в тому або іншому ступені властива як природному, так і соціальному світу і відбиває їх <i>системну сталість</i> .
Світ законів	XX ст.	Д. У. Готшалк	Гармонія здатна сприяти встановленню <i>зв'язків між об'єктами, розділеними в часі і в просторі</i> . Запорукою досягнення такого ефекту стає застосування методів поступової зміни властивостей форми на основі збереження їх <i>часткової подібності</i> .
	XX ст.	О. В. Шубніков	Розглядав <i>природні закономірності</i> будови форми як необхідну передумову відкриття цих <i>закономірностей</i> в процесі <i>наукової і художньої творчості</i> .
	XX ст.	В. Т. Мещеряков	Гармонія є найбільш глибокий і органічний синтез усіх аспектів закономірної форми неспотвореного розвитку
	XX ст.	Е. М. Сороко	Структурна гармонія – це міра внутрішньоструктурної різноманітності елементів системи, співвіднесена з її функціональними особливостями і властивостями.
	XX ст.	М. О. Марутаєв	Змістом гармонії є <i>стійкість, спокій, рівновага, збереження, постійність</i> .
	1930-2004 рр.	Ж. Дерріда	Ритмічні послідовності непередбачуваних значень, що відповідають латентним очікуванням сучасників.

1	2	3	4
	1925-1995 рр.	Ж. Делез (разом з Ф. Гваттарі)	Прекрасним проголошується <i>видимий безлад ризому</i> , оснований на принципах зчеплення і гетерогенності; множинності; розриву, що немає значення; картографії і декалькоманії.
	XX ст.	М. Серр	Визначає порядок як окремих випадок серед проявів <i>універсального закону безладу</i> .
	XXI ст.	Л. М. Семашко	Світова гармонія – <i>рівновага</i> нероздільних і рівно необхідних <i>сфер буття</i> – екзистенції, інформації організації і матерії. Соціальну гармонія забезпечують необхідні і достатні <i>ресурси</i> : люди, інформація, організація і речі.
	XXI ст.	Б. М. Мукаєва	Розглядає принцип гармонії як <i>філософсько-методологічну основу</i> сучасної концепції <i>сталого природокористування і практичної діяльності суспільства</i> , спрямованої на споживання і перетворення природи.
	XXI ст.	О. В. Хотєєва	Визначає гармонію як <i>згоду</i> двох первородних опозицій буття – космосу і хаосу в ланцюзі їх взаємопереходів, усередині однієї структури, а також як <i>прихований закон становлення і буття хаосу</i> .
	XXI ст.	Т. П. Берсенєва	Розуміє гармонію як тип відношення, що забезпечує сталість об'єкту або процесу. Основні різновиди гармонії – гармонія міри і гармонія стрибка.

Аналіз наведених описів гармонії дозволив сформулювати нове визначення цього поняття, здатне поєднати всі можливі сфери його застосування. Пропонується визначити гармонію як порівняльно-оціночну характеристику, що виражає ступінь наближення об'єкта або явища до уявної досконалості. Таке визначення не суперечить більшості уявлень про природу гармонії, що сформувалися протягом трьох тисячоліть. Воно виражає усі можливі стадії існування об'єкта або явища на шкалі між абсолютною дисгармонією і абсолютною гармонією; показує неможливість досягнення меж цієї шкали, оскільки вони уявні; виділяє пріоритетний напрямок руху – до досконалості, хоча і не заперечує можливість зміщення до протилежного полюса. Запропоноване визначення може використовуватися у будь-якій галузі знань за умови конкретизації об'єкта дослідження.

Другим важливим результатом проведеного аналізу стало виділення найбільш суттєвих аспектів гармонії, які мають бути враховані при розбудові теорії гармонізації архітектурного середовища. До їх переліку віднесено фізико-математичний, соціально-антропологічний, абстрактно-понятійний, системно-організаційний аспекти гармонії. Кожний з них можна співвіднести зі «світом речей», «світом людей», «світом ідей», «світом законів», що на думку В. О. Тімохіна дозволяє досягти необхідної повноти і системності дослідження

[19]. Фізико-математичний аспект гармонії відтворює об'єктивні властивості природних і штучних утворень, доступних чуттєвому сприйняттю. Соціально-антропологічний аспект гармонії розкриває зміст ідеалу гармонічної людини та гармонічних відносин між членами суспільства і соціальними спільнотами. Абстрактно-понятійний аспект висвітлює філософську сутність гармонії, яка виявляється шляхом встановлення причинно-цільових залежностей між явищами дійсності в уявленнях і переконання окремих представників людства та суспільної думки, що здатні змінювати світ. Системно-організаційний аспект представляє гармонію як універсальний закон світобудови, що узагальнює сталі закономірності формування і перетворення дійсності та узгоджує дію інших законів.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що протягом трьох тисячоліть світова культура накопичила значну кількість суперечливих визначень гармонії. Систематизація уявлень про зміни змісту цього поняття допомогла узагальнити різні тлумачення, визначивши гармонію з позицій системного узагальнення ключових характеристик і оцінок різних аспектів співіснування людини, природного і штучного середовища. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що до переліку найбільш суттєвих можуть бути віднесені фізико-математичний, соціально-антропологічний, абстрактно-понятійний, системно-організаційний аспекти гармонії. Результати цього дослідження планується використати при розбудові теорії гармонізації архітектурного середовища. Зокрема вони можуть допомогти при укладанні системи критеріїв досконалості середовищних утворень і при формулюванні принципів гармонізації архітектурного середовища. Таким чином, знайомство з різноманітними тлумаченнями гармонії та еволюцією змісту цього поняття в контексті розвитку культури сприятиме розширенню світогляду містобудівників, архітекторів і дизайнерів, поглибленню їх знань про перспективи і шляхи розвитку архітектурного середовища.

Література

1. Берсенева Т. П. Гармония человека и мира: существенные характеристики и формы проявления : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, и философия культуры» / Берсенева Татьяна Павловна ; Омский гос. пед. ун-т. – Омск, 2008. – 18 с.
2. Блаватская Е. П. Разоблаченная Изида. Том 1. Наука / Пер. с англ. К. Леонова, О. Колесникова. – М. : Эксмо, 2010. – 832 с. – (Великие посвященные).
3. Голубева О. Л. К вопросу о закономерностях гармонии художественной формы в пластическом искусстве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. искусствоведения : спец. 17.00.04 «Изобразительное и декоративно-прикладное искусство и архитектура» / Голубева Ольга Леонидовна ; Московский гос. худ.-пром. ун-т. им. С. Г. Строганова. – Москва, 2003. – 22 с.

4. Делез Ж., Гваттари Ф. Ризома («Тысяча плато», глава первая). – Альманах «Восток» Выпуск: N 11\12 (35\36), ноябрь-декабрь 2005 г. – Режим доступа до журн. http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm
5. Зиеев А. Э. Развитие способностей и потребностей личности: Гармония и дисгармония : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Зиеев Аслам Эргашевич ; Таджикский гос. нац. ун-т. – Душанбе, 1999. – 23 с.
6. Иванова О. В. Социальная гармония и пути её достижения: социально-философский анализ : автореферат дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Иванова Оксана Валерьевна ; Забайк. гос. гуманитар.-пед. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Чита, 2011. – 24 с.
7. Лао цзы. Дао дэ цзин // Ян Хин-Шун. Древнекитайский философ Лао цзы и его учение. – М., Л., 1950. – С. 115-159.
8. Лосев А. Ф. История античной эстетики: В 8 т. – Т. 8: Итоги тысячелетнего развития, кн. 2. – М. ; Харьков : АСТ ; Фолио, 2000. – 676 с.
9. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма. – СПб. : Алетейя, 2000г. – 347 с.
10. Мартынов А. С. Конфуцианство: этапы развития. Конфуций. «Лунь Юй» / Пер. с кит. А. С. Мартынова. – СПб. : «Азбука-классика» ; «Петербургское Востоковедение», 2006. – 352 с. – («Мир Востока»).
11. Марутаев М. А. Гармония мироздания общий закон // Сознание и физическая реальность. – Том 10. – № 6. – 2005. Режим доступа до журн. http://www.marutaev.ru/files/harmony_st.pdf
12. Мечников И. И. Этюды о природе человека. – М. : изд-во Академии наук СССР, 1961. – 290 с.
13. Мукаева Б. М. Принцип гармонии в концепции устойчивого природопользования: Философско-методологический анализ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец. 09.00.08 «Философия науки и техники» / Мукаева Баира Мазновна ; Российская академия гос. службы при президенте Российской Федерации. – М., 2003. – 25 с.
14. Платон. Тимей / Платон ; пер. с древнегр. С. С. Аверинцева, А. Н. Егунова, Н. В. Самсонова. – Собрание сочинений в 4 т.– Т. 3.– М. : Мысль, 1994. –С.421-500. – (Филос. наследие).
15. Плотин. Космогония [Текст] / Плотин. – М. : REFL-book ; К. : Ваклер, 1995. – 304 с. – (Философия сквозь века).
16. Подвойская Л. Т. Гармония как тип отношений социальных общностей : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Подвойская Любовь Тимофеевна ; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2000. – 25 с.
17. Семашко Л. Гармоничная цивилизация. Инновационные проекты Глобального Союза Гармонии. Первая публикация в России / Лев Семашко и 119 участников из 34 стран. – СПб. : Лита, 2009. – 264 с.
18. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.; Т. 2. – 576 с.
19. Тімохін В. О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування / В. О. Тімохін. – К.: КНУБіА, 2008. – 629 с., 158 іл.
20. Топчий И. В. Проблема гармонии в западноевропейской культуре : автореферат дис. на соискание учен. степени канд. философских наук : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» /Топчий Инна Владимировна ; Рост. гос. ун-т. – Ростов, 2004. – 26 с.
21. Хотеева О. В. Гармония как константа культуры культурологи : автореферат дис. на соискание учен. степени канд. культурологии : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Хотеева Ольга Викторовна ; Сарат. гос. техн. ун-т. – Саратов, 2006. – 19 с.

22. Чжуан-цзы. Даосские каноны / Перевод, вступительная статья и комментарии В. В. Малявина. – М.: Астрель, 2002. – 432 с.
23. Эстетика Ренессанса: Антология. В 2-х т. / Сост. и науч. ред. В. П. Шестаков. – М.: Искусство, 1981. – Т. 2. – 639 с., ил.
24. Яковенко М. Л. Екологічна естетика як актуальний напрям сучасної культури / Філософські дослідження. Зб. Наук. праць Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. – Випуск № 9. – Луганськ, 2008. – Режим доступу до журн. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Phd/2008_9/jakovenko.pdf

Аннотация

В результате анализа развития представлений о гармонии выдающихся мыслителей прошлого и современных ученых выявлены ключевые аспекты этого понятия и дано определение гармонии как сравнительно-оценочной характеристики, которая выражает степень приближения объекта или явления к мнимому совершенству. Полученные результаты исследования могут быть положены в основу построения теории гармонизации архитектурной среды.

Ключевые слова: гармония, архитектурная среда.

Annotation

As a result of evolution analysis of ideas about harmony of famous bygone thinkers and modern scientists the key aspects of this concept are deduced and determination of harmony is given as comparatively-evaluative description that expresses the level of approaching of object or phenomenon to imaginary perfection. The gotten results of research can be applied for the creation of theory of harmonization of architectural environment.

Keywords: harmony, architectural environment.